

Hvor kommer navnet Schøning fra?

Atter en ane fra Danmark

Hvor kommer navnet Schøning fra?

av
Svenn Henrik Horn

1. Min interesse for slektsarbeid startet med en stadig mer og mer nyskjerrighet over hvor alle mellomnavnene til mine tanter og onkler kom fra. De hadde mellomnavn som Schønning, Jentoft, Berg, Ursin, Scheldrup, Lind, Valberg m.v. Hvor kom alle disse navnene fra? Jeg ble etter hvert klar over datidens vane med oppkall av kjente personer, prester, væereiere og andre som hadde satt spor etter seg i nærmiljøet. Jeg fant etter hvert ut av det meste, men navnet Schønning var litt uklart.
2. Min onkel Marius som var fars eldste bror var født Marius Schønning Olsen. Som voksen tok han og min far samt en annen bror etternavnet Horn etter gårdsnavnet på Vestvågøy hvor de var født og vokst opp. Min bestefar het Carolius Johan Schønning Olsen og nu var min nyskjerrighet absolutt vakt. Hvorfor gikk navnet Schønning igjen? Dette måtte undersøkes nærmere.
 - a. Min oldefar het Ole Johan Jacobsen 1817-1856 og ble gift med Elen Johanna Hendrikka Johansdatter. De hadde bl a to sønner som het Jacob Christian Schøning Olsen og Carolius Johan Schønning Olsen.
 - b. Min tipoldefar het Jacob Schønning Olsen. Han var gift 1. gang med Guren Dorthea Storm Hansdatter og hadde barna Israel Herman Gartner Jacobsen, Ole Johan Jacobsen, Anne Marie Graa Jacobsdatter, Bergeton Schøning Jacobsdatter, Kirsten Schøning Jacobsdatter, Christian Friis Jacobsen, Jacob Schøning Jacobsen, Dorthea Storm Jacobsdatter, Hans Benoni Jacobsen og Carl Johan Jacobsen. Gift 2. gang med hans første kones kusine Abelone Lind Larsdatter i hennes andre ekteskap og hadde sønnen Carl Johan Jacobsen med henne.
 - c. Neste generasjon bakover i samme linje må vi over til min tiptipoldemor Juliana Marie Israelsdatter, født 1760 på Gjerstad. Gift 16.08.1791 i Buksnes med bonde og fisker Ole Larsen født på Gjerstad. Ved 1801-tellinga er de bosatt på Rishaug, en plass mellom Hattan og Sund. De hadde sønnen Jacob Schønning Olsen født 30.08.1791 på Gjerstad og død 1845.
 - d. Min tiptiptipoldemor het Annichen Edisdatter født 1719 på Ytre Sand, Flakstad, død 1798, og var gift med selveier på Øvre Gjerstad Israel Jacobsen, og de hadde barna Anne Schøning Israelsdatter, Karen Israelsdatter, Birgitte Marie Israelsdatter, Marta Israelsdatter, Sara Israelsdatter, Aniken Israelsdatter, Juliana Marie Israelsdatter, Jacob Israelsen, Iver Israelsen, Elias Israelsen og Ingeborg Israelsdatter.
 - e. Min tiptiptiptipoldemor het Karen Jacobsdatter Schøning født 25.02.1691 i Sand i Tjeldsund, og var 1. gang gift med Ægidius Johansen, Flakstad, og hadde barna Annichen Edisdatter, Johannes Ediesen, Jørgen Ediesen og Anne Edisdatter. Gift 2. gang med Peder Nilsen Friis, Bolle, uten barn. Gift 3. gang med Hartvig Hanssen Jentoft, uten barn.
 - f. Så må vi til min tiptiptiptiptipoldemor Karen Jacobsdatter født 1650 på Sand i Tjeldsund, gift med Jacob Eliassen Schøning født 1641 i Ebeltoft, Danmark, og død 1724 på Sand i Tjeldsund, og her begynner egentlig det interessante ved historien.
3. Sand i Tjeldsund
4. Aller først må vi nevne Lensmann Jakob Andersen på Hol i Tjeldsund. Jakob var født 1606, kanskje i Steigen, og døde 1680 på Hol. Han drev gårdene Hol og Sand i Tjeldsund og var gift

med Maren Svendsdatter, født 1610 på Sand og død 1697 på Hol. De hadde barna Karen (min fars gren), Guren (min mors gren), Svend, Anders og Jakob.

5. Omkring 1670 kom det til Sand gård en ung danske ved navn Jacob Eliassen. Jacob var født 1641 i Ebeltoft, Danmark, og døde 1724 på Sand. Hvorfor han kom til Sand vet vi ikke. Han hadde ikke noen offentlige oppgaver som vi vet om, men han omgikkes både lensmann og geistligheten. Etter hvert ble han gift med lensmann Jakob Andersen's datter Karen og overtok gården Sand etter svigerfaren. Karen var født på Sand og døde samme sted etter 1721. De hadde barna:
 - a. Mette, født 1671 på Sand og død 1745 på Dragland, ble gift med Hans Larsen, født ca 1672 på Dragland og død 1739 på Dragland. Noen av etterkommerne brukte en tid navnet Schønning ved oppkalling.
 - b. Elias, sogneprest i Vågan, født 1773 på Sand og død 1738. Gift med Anniken Mikkelsdatter Ursin, død 1753. Ekteskapet var barnløst og enken giftet seg senere med sorenskriveren i Vesterålen, Claus Kjemmeler.
 - c. Jacob, gårdbruker på Skarberget, født 1677 på Sand og død 1729. Gift 1709 med Kirsten Clausdatter, død 24.03.1734. Han ble ofte kalt Jacob Jacobsen. Ingen av hans 8 barn som levde opp kan ses å ha brukt navnet Schønning.
 - d. Andreas, handelsmann på Skotnes i Vestvågøy, født 1680 på Sand og død 1740 på Skotnes. Gift med Martha Mikkelsdatter Ursin. Det var 5 barn i ekteskapet, blant disse den kjente professor Gerhard Schønning.
 - e. Karen, født 25.02.1691 på Sand. Gift 1. gang ca 1717 i Flakstad med Ægidius (Edies) Johansen, født i Flakstad og død ca 1733. Gift 2. gang ca 1733 med Peder Nilsen Friis, født på Bolle og død 1736. Gift 3. gang 1737 med Hartvig Hanssen Jentoft, født 1693 og død 01.12.1739 på sjøen. Det var kun 4 barn i første ekteskap. Noen av Karens etterkommere (min fars gren) brukte navnet Schønning som mellomnavn frem til i dag.
 - f. Apollona, født 23.07.1694 på Sand og død 12.12.1784 på Grøtøy. Gift 1722 med Oluf Hartvigsøn, handelsmann på Grøtøy, født 1656 på Grøtøy og død 1746 på Grøtøy. Apollona var i husholdet til sin bror, Elias, som var sogneprest i Vågan, da hun traff den da 66 år gamle kjøpmannen Oluf Hartvigsøn og ble gift med han i hans andre ekteskap. Oluf hadde 5 barn i sitt første ekteskap og 6 barn i sitt andre ekteskap. Alle barn i hans andre ekteskap tok navnet Schønning etter sin mor. På Grøtøy drev Oluf handel og jektebruk og stedet ble i generasjoner etter denne tid sterkt forbundet med navnet Schønning.

Navnetrekket til Jacob Eliassen Schønning

6. Etter at Jacob Eliassen kom til Sand i Tjeldsund skrev han seg først som Jacob Eliassen Ebeltoft, deretter som Jacob Eliassen Schønning.

I følge Georg Søndergaards lille bok *Danske Efternavne* fantes det ca 68 med navnet Schjønning i Danmark ved bokens utgivelse. Det er et tysk tilnavn for "smuk person". En sideform er Sciønning. Navnet har ellers vært skrevet på forskjellig vis; Schønning, Schønning, Schoinning mv.

I følge Tove Schøwing i Danmark kan navnet også staves Schøwing og dette navnet er ført tilbake til Gross Soltholz i Tyskland.

Noen mener at navnet kanskje stammer fra byen Schønningen i Braunschweig i Tyskland. Stedet kan føres helt tilbake til omkring år 748 med Schønningen slott og Pèppin 3 den lille av Frankerriket (far til Karl den Store). Byen ble senere kjent for sine mange håndtverk og sin

handel.

Min slektning Hilda Hol Ellingsen i Brønnøysund forteller at hennes bestemor mente at slekta opprinnelig var fra Tyskland og var silkevevere.

Søren Bøgh i Lyngby, Danmark, mener at Jacob Eliassen har tatt navnet Schøning etter tidligere biskop Jacob Schøning i Viborg, Danmark.

Navnet Schøning finnes ikke i Ebeltoft på denne tiden og heller ikke blandt datidens kjente slektninger.

Så lenge man ikke vet noe sikkert om dette velger jeg å være enig med Søren Bøgh i at Jacob Eliassen har kalt seg for Schøning etter biskop Jacob Schøning i Viborg, Danmark.

7. Søren Bøgh i Lyngby, Danmark, har som resultat av egen forskning kunnet gi meg viktige opplysninger.

I Kalø's skifteprotokoll (G 307-315 Kalø skifteprotokol 1722-80, f. 27a-40b) nevnes Jacob Eliassen Schøning's sønn, Sogneprest Elias Jacobsen Schøning, som arving i skiftet etter birkedommer i Kalø birk og kroholder i Rønde, Jørgen Eliassen, født 25.03.1651 og brgravet 29.08.1726 i Thorsager. Jørgen var første gang gift 28.06.1681 Bregnet, Danmark, med Apollone Jensdatter, og andre gang 17.06.1711 med Margrethe Nielsdatter Bøg, som døde etter 1735 og var datter av sogneprest Niels Christensen Bøg i Fjellerup. Begge ekteskap var barnløse. I følge skiftet var hans arvinger derfor "hans brodersønner og børn, som enken dog ikke ved at navngive eller hvor mange af dem sig opholder undtagen hr. Elias Jacobsen Schønning, som vil vides for en 12-14 år siden var sogneprest og boede ved Wardehus i Norge, men om han endnu lever eller har efterladt sig børn ved man ikke". På de fraværende arvingers vegne møtte "deres nær pårørende og slægt Laurs Jacobsen boende i Rønde".

Hvordan den foran nevnte Laurs Jacobsen var "nær pårørende og slekt" vet vi ikke ennå. Kanskje var det en onkel til brødrene Jacob og Jørgen, og en bror til deres far Elias? Laurs Jacobsen døde i 1730 (skifte 12.07.1730 i Kalø skifteprotokol) og etterlot seg 5 barn og enken Kirsten Christensdatter, død 1765, som giftet seg igjen med Søren Jensen Skovfoged.

Det er nå bekreftet at Jacob Eliassen var fra Ebeltoft og hadde en bror ved navn Jørgen Eliassen. Ebeltoft ligger ca 17-18 km fra Kalø gods, hvor broren Jørgen var birkedommer.

8. Søren Bøgh mener at det også er en mulighet for at brødrene var sønner av en Elias Jacobsen, også kalt Elias Skræder, som hadde en eiendom i Ebeltoft på denne tiden.

Det var ikke annet å gjøre enn å undersøke dette nærmere. I slutten av mai 2003 satte jeg og min kone oss i bilen. Programmet var tett. Først skulle vi til Oslo og besøke vår sønn, deretter skulle min kone til Stocholm på kulltreff, så til Ebeltoft hvor jeg skulle gjøre undersøkelser, deretter til Stavanger for å besøke vår datter, og tilslutt hjem.

Innkjørsel til Ebeltoft i Danmark

Ebeltoft i Danmark

9. Jeg fikk bare et par dager til rådighet i Ebeltoft og jeg traff ikke Jacob Vedstedt ved Ebeltoft museum fordi det var nasjonaldagen og han var hjemme den dagen. Det endte med at jeg skrev til han da jeg kom hjem. En tid etterpå fikk jeg tilsendt en stor konvolutt fra Bente Jarl Petersen ved Ebeltoft byhistorisk arkiv (Ebeltoft muesum). Her var det virkelig gode opplysninger som kan oppsummeres slik:
- a. Første gang Elias Jacobsen, også kalt Elias Skræder, nevnes er som borger og tingvitne i 1654 (M.Lundberg bog nr 78).
 - b. Deretter i en oppgave over skreddere i Ebeltoft 1661 (M.Lundberg bog nr 23).
 - c. Første telling 22-23 febr 1661: "En liden Gaard som Elias Schredere eiger og iboer, Tax 60 Rdl".
 - d. Andre telling 4-5 nov 1661: "En liden Gaard som Elias Schredere iboer den eiger hand sielf, Tax 72 Rdl".
 - e. Ildstedskatten 1677: "Sal Elias Schredere's Hustru, nu en fattig wanføer Quinde, 1 Bagerofuen, 1 Skorsteen, 1 Kielgrue, 1 Kue". (Hun døde omkring 1678.)
 - f. I følge Kierckeregnskapet 1677, døde, ble Elias Schredere begravet i Ebeltoft 28.09.1677 (M.Lundberg bog nr 55).
 - g. Grundtaxten 1683: "Sal. Elias Schredere's gaard den eiger Hr: Rudolph i Torsager och Jacob Pedersen Schoufrider paaboer, Tax 66 2/3 Rdl, Grund 3 1/3".
10. Desverre kan man ikke følge Elias lengre tilbake. Den aller første kirkebok begynte i 1622. Den var meget primitiv enn den senere, hadde ikke nummererte sider og var heller ikke ordentlig innbundet. Boken ble makulert fordi det var utskåret fire sider av den (forøvrig en egen sak vedrørende kirken kalt "Den makulerede kirkebog"). Den eldste kirkebok som derfor finnes kalles "Regnskapsbogen" og begynner i 1649 (M.Lundberg bog nr 10).

Ebeltoft kirke

Man har hittil heller ikke funnet noe skriftlig på om Elias hadde noen barn. Men det var ingen andre som hette Elias i Ebeltoft på denne tiden og i følge navneskikken må man kunne gå ut fra at Elias Jacobsen var far til Jacob Eliassen og Jørgen Eliassen.

Elias Jacobsen bodde i Overgade 29, gl mtr 54, ny matr 115. Huset står der den dag i dag (!) og kalles for "Salen".

Overgade 29 "Salen"

Da jeg sommeren 2003 var i Ebeltoft kjente jeg ikke til "Salen" og fikk derfor ikke tatt noen bilder av huset (selv om jeg hadde gått forbi huset flere ganger). Jeg kontaktet Niels Hvitved i Ebeltoft Folketidende over nettet og fikk tilsendt et bilde fra han. Bilde var tatt av sogneprest Heidi Bisgaard som bruker det i Kirkebladet.

Overgade 29 i Ebeltoft

11. Allerede omkring 1100-tallet var det i Ebeltoft et lite bysamfunn bygget opp i området hvor kirken ligger og rådhuset (bygget i 1576) ligger. I 1301 ga den danske konge Erik Menved kjøpstadprivilegier til Ebeltoft og nå kunne de drive handel og håndtverk. Ebeltoft var i mange hundre år en fattig by med bare omkring 600 innbyggere. Innbyggerne var sjømenn og håndtverkere og med flere store hus plassert i den sydlige bydel. Fattigdommen den gangen ble årsaken til at så mange hus med bindingsverk er bevart. Innbyggerne hadde simpelthen ikke råd til å bygge den senere hustypen med grunnmur og teglsten. Men da byen ble skånet for husbranner var det i mange årtier ikke behov for flere hus.

I 1979 fik Nationalmuseet laget en bevaringsplan for Ebeltoft, og kommunen fikk deretter tinglyst at Ebeltofts gamle fine hus fremover i tiden skulle bevares i deres opprinnelige skikkelse.

Overgade 29 skal være bygget en gang i siste halvdel av 1600-tallet (men før 1661). Etter Elias's tid ble gården kalt for "Skovridergaard", sikkert etter daværende leieboer Jacob Pedersen Schoufrider. Hundre år senere ble den overtatt av militæret. Ebeltoft var blitt så fattig, at byen ikke kunne betale sine skatter. I stedet for måtte Ebeltoft innkvartere omkring hundre soldater, og "Salen" ble offisersmesse og ramme for fester og baller. Etter sju år forlot militæret igjen Ebeltoft. Men navnet "Salen" (egentlig "messesalen") ble bevart på folkemunne.

Da familien Staal overtok "Salen" var huset forsømt og upraktisk innrettet med 18 små rom fordelt på to leiligheter. Erik og Karen Staal bodde i mange år fra 1954 med deres to døtre i den minste av leilighetene, inntil de fikk hele huset selv. I 1968 begynte de på den store

restaurering. Nationalmuseet ble blandet inn i saken med deres arkitekt. "Salen" er i dag Ebeltofts fineste bindingsverkhus, med rødgyldent murverk mellom sorte bjelker. Farven kommer av at de kalket med jern-vitriol. Familien Staal er enige om at huset har gitt deres liv innhold. I skrivende stund er Erik, som var pensjonert organist ved Ebeltoft kirke, falt fra for noen år siden, men Karen bor der fortsatt.

Bilde ovenfor er tatt i september 1986 og viser Erik og Karen Staal i stuen (foto: Preben Tolstoy). Etter restaureringen begynte de med innredningen og huset ble fylt med antikviteter. I bakgrunnen skimter vi to gulvur.

Avslutning

12. Nå vet jeg mere om navnet Schøning, men fortsatt er det mange uløste spørsmål omkring denne historien. Det blir nok ferietur til Ebeltoft og Rønne igjen. Der er flere gode campingplasser i området og miljøet rundt de gamle husene i Ebeltoft med de mange gode fotoobjekter er absolutt verdt et besøk.

Den Skæve Bar

"Den Skæve Bar" i Overgade er også et bindingsverkhushus fra 1600-tallet. Her lå datidens tollbod mot øst og her skulle man betale avgift av de varer som ønsket ført inn til markede i Ebeltoft. En høyst sjarmerende bygning. To hus til høyre ligger "Salen".